

การกล่อมเกลາทางการเมืองในสังคมการเมืองไทย : ข้อสังเกตบางประการจากการศึกษาวิจัยที่มีอยู่

ไพบุลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์ *

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ปรัชศน์ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองที่มีอยู่ในประเทศไทย และ 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางของการศึกษาวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองในประเทศไทยต่อไปในอนาคต ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยยังมีข้อจำกัดอยู่อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ จะมีจุดสนใจของการศึกษาอยู่เพียงแค่ ตัวแทนของการกล่อมเกลาทางการเมืองและผลที่เกิดขึ้นเป็นประการสำคัญ นอกจากนั้น ยังมีลักษณะที่เป็นการศึกษาในระดับจุลภาคเท่านั้น ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในเรื่องนี้ในประเทศไทยต่อไปในอนาคต อาทิ ควรจะมุ่งให้ความสนใจกับกระบวนการหรือแบบแผนขั้นตอนของการกล่อมเกลาทางการเมือง หรือควรจะศึกษากับตัวแทนของการกล่อมเกลาทางการเมืองในประเภทอื่น ๆ นอกเหนือไปจากโรงเรียนที่มีการศึกษากันเป็นจำนวนมากแล้ว

คำสำคัญ : การกล่อมเกลาทางการเมือง สังคมการเมืองไทย

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมือง

* อาจารย์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง วิทยาเขตชุมพร

Political Socialization in Thai Political Society: Some Observations from the Existing Researches

Phaiboon Phowungprasit *

Abstract

The objectives of this study were 1) to review on the examples of existing political socialization research in Thailand and 2) to suggest ways for a further studying of political socialization in Thailand. A documentary research technique to review some documents and related literatures was performed.

Findings of the study were as followed. Researching on political socialization in Thailand was still limited. Especially, most of them focused on only agents of political socialization and resulted from its process. Moreover, there were only some studies on a micro level. Thus, the author had some suggestions for a further studying of political socialization in Thailand, for example, it had to focus on either a process of political socialization or another agents of its process beyond the schools which there were many studies emphasized on this focus.

Key words: Political Socialization; Thai Political Society; Suggestions on Political Socialization Research

* Faculty Member, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang, Chumphon Campus

บทนำ

มีนักวิชาการจำนวนมากได้ให้ความสนใจศึกษาคุณลักษณะของสังคมการเมือง ว่าด้วยเรื่องการพัฒนาทางการเมือง (Political Development) ไม่ว่าจะเป็น Riggs (1967), Huntington (1968), Almond and Powell (1966), Pye (1966), Dodd (1972), ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519) และ ลิขิต อีริเวคิน (2535) ซึ่งในที่นี้ จะได้กล่าวถึงเฉพาะคำจำกัดความของการพัฒนาทางการเมือง อันเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของนักรัฐศาสตร์ คือ นิยามที่ Pye (1966) ได้นำเสนอไว้เป็น 10 ประการ ซึ่งหนึ่งในนั้น ก็คือ การพัฒนาทางการเมือง ก็คือการพัฒนาประชาธิปไตยหรือการสร้างประชาธิปไตย (Political Development as the Building of Democracy) นั่นเอง

จากนิยามข้างต้นนี้ ทำให้สามารถสรุปได้ว่า สังคมการเมืองใด ๆ ก็ตาม ที่จะถือได้ว่า “มีการพัฒนาทางการเมือง” อันเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ก็คือ สังคมที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้ แม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า “เป็นการมุ่งที่จะยึดยึดค่านิยมทางการเมืองแบบตะวันตกให้กับประเทศด้อยพัฒนา (สิทธิพันธ์ พุทธหิน, 2544) ก็ตาม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตได้ว่า “ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย” ก็เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เพราะแม้แต่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีระบอบการเมืองการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) ก็ยังนิยมที่จะเรียกชื่อระบอบการเมืองของตนเองว่า “ประชาธิปไตยมวลชน”

ในกระบวนการของการพัฒนาประชาธิปไตย หรือการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย (Democratization) อย่างสมบูรณ์แบบ ให้เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทย (หรือสังคมการเมืองอื่นๆ ในประเทศโลกที่สาม ซึ่งยังคงมีคุณลักษณะที่ยังไม่มีการพัฒนาทางการเมือง - ไม่เป็นประชาธิปไตย ตามนิยามความหมายของ Pye นี้) เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมาย คือ เกิดการ

พัฒนาทางการเมืองในที่สุด นอกจากจะต้องมีการปฏิรูปทางการเมืองในด้านโครงสร้างของการปกครองแล้ว ยังจะต้องมีการปฏิรูปในด้านวัฒนธรรมหรือวิถีการดำเนินชีวิตในระบอบประชาธิปไตยของพลเมืองไปด้วยพร้อม ๆ กัน

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาที่โครงสร้างของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยจะพบว่า ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ ประการที่หนึ่ง โครงสร้างส่วนบน อันประกอบไปด้วยสถาบันทางการเมือง (Political Institutions) ที่สำคัญ คือ รัฐธรรมนูญ พรรคการเมือง การเลือกตั้ง รัฐสภา และรัฐบาล ประการที่สอง โครงสร้างส่วนกลาง ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงโครงสร้างส่วนล่างและส่วนบนเข้าด้วยกัน อันประกอบไปด้วยพรรคการเมือง กลุ่มผลักดันต่าง ๆ (หรือกลุ่มผลประโยชน์) และ สื่อมวลชน และประการที่สาม โครงสร้างส่วนล่าง อันได้แก่ประชาชนอันเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ จะต้องมีความตื่นตัวทางการเมือง มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งให้ความเคารพสิทธิของผู้อื่น สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องการเมืองการปกครองหรือการบริหารประเทศได้ (ลิขิต อีริเวคิน, 2550) ซึ่งในประการหลังนี้ ก็คล้ายคลึงกันกับสิ่งที่ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2555) เรียกว่า ธรรมะแห่งความเป็นพลเมือง (Civic Religion) นั่นเอง

ดังนั้น หากสังคมการเมืองใด ประกอบไปด้วยโครงสร้างทางการเมืองทั้ง 3 ส่วนนี้ และโครงสร้างนั้น ๆ สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ตามกรอบแนวคิดแบบโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functional Approach) แล้วก็สามารถกล่าวได้ว่า สังคมการเมืองนั้นมีระบอบประชาธิปไตยที่มีฐานรากที่แข็งแกร่ง อันเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบตามความหมายของการพัฒนาทางการเมือง ดังกล่าวมาข้างต้นนี้

อย่างไรก็ตาม หนทางแห่งความสำเร็จของการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย นอกจากการพัฒนาโครงสร้างทางการเมือง (Political Structures) ได้แก่ สิ่ง que เห็นอย่างเป็ นรูปธรรม คือ การปฏิรูปการเมือง (อาทิ การแก้ไขกติกาที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ กระบวนการทางการเมือง และระบบการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม) แล้ว การปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ ก็เป็ นสิ่งที่สำคัญไม่แพ้ไปกว่ากัน เพราะว่ าส่ ึ่งนี้ จะเป็ นตัวแปรที่สำคัญที่สุดของความสำเร็จในด้านการพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย ดังนั้น เพื่อให้ก้าวพ้นจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลได้อย่างเห็นผลเป็ นรูปธรรม ระบบทางเศรษฐกิจแบบรัฐสวัสดิการอย่างเต็มรูปแบบ ควรจะต้องถูกนำมาใช้กับสังคมการเมืองไทย โดยเร็ว อาทิ การเก็บภาษีชนิดต่าง ๆ ในระบบก้าวหน้าอย่างมก ๆ ซึ่งอาจจะถึงเกือบร้อยละ 50 เหมือนกับกลุ่มประเทศในยุโรปเหนือ เป็ นต้น หรือ ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลจะต้องกำหนดนโยบายการส่งเสริมและการสนับสนุนการประกอบอาชีพหรือการสร้างรายได้ของประชาชน (Income Generating) เพื่อให้ก้าวพ้นจากปัญหาความยากจน “เป็ นวาระแห่งชาติ” ซึ่งสิ่งนี้ควรจะต้องถูกนำมาใช้โดยทันที

นอกจากการปฏิรูปทางการเมืองและระบบเศรษฐกิจแบบรัฐสวัสดิการ เพื่อการแก้ไข ปัญหาความยากจนของปัจเจกบุคคล ดังที่ได้ นำเสนอมาข้างต้นนี้แล้ว ระบบประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทย คงจะประสบความสำเร็จไปไม่ได้เลย หากขาดผู้นำ (Political Elites) และประชาชนที่มีจิตวิญญาณและมีความศรัทธาต่อวิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย (Democracy as a Way of Life)

วิถีการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย ก็คือ การที่ปัจเจกบุคคลมีความเป็ นตัวตนทางการเมือง (Political Self) ประกอบไปด้วย ความรู้ ความเชื่อ

ทัศนคติหรือความรู้สึก ค่านิยม รวมทั้งแบบแผนแห่งการปฏิบัติต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง กระบวนการทางการเมือง อำนาจทางการเมือง รวมทั้งบทบาทต่าง ๆ ของบุคคลในระบบการเมือง ที่สอดคล้องกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย นั่นเอง ความเป็ นตัวตนทางการเมืองของปัจเจกบุคคลนี้ จะเกิดขึ้นจากการกล่อมเกลากิจการเมือง (Political Socialization) ซึ่งนักวิชาการบางท่าน อาจเรียกว่าการ (กล่อมเกลากิจ) เรียนรู้ทางการเมือง (Political Learning) ได้ เช่นกัน ซึ่ง Dawson and Prewitt (1969) ได้ให้ความหมายของการกล่อมเกลากิจทางการเมืองไว้ว่า เป็ นกระบวนการที่คนสร้างความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเมือง และยังเป็นวิธีการที่คนรุ่นหนึ่ง ใช้ในการส่งผ่านความคิดและความเชื่อในทางการเมืองของตนให้กับคนในรุ่นถัดไป ในขณะที่ Almond and Powell (1966) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้อย่างชัดเจนว่า การกล่อมเกลากิจทางการเมือง จะเป็ นกระบวนการที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผลจากการกล่อมเกลากิจทางการเมืองจะทำให้เกิดตัวตนทางการเมืองของปัจเจกบุคคล จากนั้นด้วยเหตุที่ว่ ามนุษย์ได้รวมตัวอยู่ร่วมกันในสังคมการเมือง ดังเช่นที่ Aristotle ได้เคยกล่าวไว้ว่า “Man is a Political Animal” จึงมีการติดต่อสื่อสาร ความสัมพันธ์ และหล่อหลอมรวมเข้าด้วยกันเป็ นประชาคมการเมือง (Political Community) ซึ่งในสังคมการเมืองสมัยใหม่เรียกกันว่ ารัฐชาติ (Nation State) ดังนั้น ภาพรวมของตัวตนทางการเมืองของสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองนี้ ก็คือสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ซึ่ง Verba (1965) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือ แบบแผนของความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดที่สมาชิกในสังคมการเมืองหนึ่ง ๆ มีต่อการเมืองและสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกทางการเมือง นั่นเอง

Dawson and Prewitt (1969) ได้นำเสนอกรอบความคิดเกี่ยวกับตัวแทนหรือตัวการที่ทำหน้าที่ในการกล่อมเกลາทางการเมือง (Agents of Political Socialization) ให้กับปัจเจกบุคคลซึ่งอาศัยอยู่ในสังคมการเมือง โดยแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ ประการที่หนึ่ง ครอบครัวและกลุ่มปฐมภูมิ (The Family and Primary Groups) ประการที่สอง กลุ่มเพื่อนและสังคม (Peer Groups and Society) ประการที่สาม สถาบันการศึกษา โรงเรียน และการเรียนรู้ในทางการเมือง (Education, the Schools and Political Learning) และประการที่สี่ กลุ่มทางสังคม กลุ่มทุติยภูมิ การมีประสบการณ์ในทางการเมืองโดยตรงด้วยตนเองและสื่อสารมวลชน (Social Groupings, Secondary Groups, Political Experiences and Mass Media)

โดยที่การกล่อมเกลาทางการเมืองมีลักษณะและกระบวนการที่สำคัญใน 3 ประการ (Dawson and Prewitt, 1969) คือ ประการที่หนึ่ง การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล (Lifelong and Development) ประการที่สอง การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กและเยาวชน (Childhood and Youth) และประการที่สาม การกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของวัยผู้ใหญ่ (Adult Political Learning) ด้วยเช่นกัน

นอกจากนั้น วิธีการของการกล่อมเกลาทางการเมืองจะเกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลได้ใน 2 กรณี (Dawson and Prewitt, 1969) คือ การกล่อมเกลาทางการเมืองทางตรง (Direct Forms of Political Socialization) และการกล่อมเกลาทางการเมืองทางอ้อม (Indirect Forms of Political Socialization) ซึ่ง กนลา ชันทปราบ (2527) ได้ขยายความไว้เพิ่มเติมว่า การกล่อมเกลาทางการเมืองทางตรง คือ บุคคลได้สัมผัสโดยตรง

กับข่าวสาร ค่านิยม และความเชื่อเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง อาทิ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมือง เป็นต้น ในขณะที่การกล่อมเกลาทางการเมืองทางอ้อม มักเกิดขึ้นกับบุคคลเมื่ออยู่ในวัยเยาว์ ซึ่งจะได้รับการอบรมสั่งสอนและเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองจากบิดามารดา ครู อาจารย์ และเพื่อนสนิทเป็นส่วนใหญ่ โดยที่บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้จะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาทัศนคติทางการเมืองให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งจะคงอยู่ตลอดไป เมื่อมีอายุเพิ่มขึ้น และนอกจากนั้น ยังมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องต่อการพัฒนาทัศนคติที่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมการเมืองในขณะนั้น ทั้งต่อผู้นำประเทศและสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น การกล่อมเกลาทางการเมืองก็คือเครื่องมือของการถ่ายทอดแบบแผนของความคิดและความเชื่อในทางการเมืองนั่นเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปริทัศน์ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองที่มีอยู่ในประเทศไทย
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางของการศึกษาวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองในประเทศไทยต่อไปในอนาคต

วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมเอกสารและตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองที่มีอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน จากนั้นจึงได้ปริทัศน์เนื้อหา และสรุปโดยจำแนกออกตามตัวแทนของการกล่อมเกลาทางการเมืองที่พบ ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยครอบครัว และการกล่อมเกลาทางการเมืองโดยองค์กรต่าง ๆ ในสังคม

ผลการศึกษา

ผลจากการปริทัศน์ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการglomerationทางการเมืองที่มีอยู่ในประเทศไทย จำแนกได้ตามตัวแทนของการglomerationทางการเมือง มีดังต่อไปนี้คือ

1) การglomerationทางการเมืองโดยโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา

ดุชนิ สุทพริยาศรี และวรรณ ปุณฺณโชติ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการปลูกฝังค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตยในสถาบันอุดมศึกษา” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า นิสิตนักศึกษามีค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตยในระดับมาก ได้รับการปลูกฝังค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตยจากสถาบันอุดมศึกษาในระดับปานกลาง แต่ในทางตรงกันข้ามกลับมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับน้อย

ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นโยบาย หลักสูตรการศึกษา และการอบรมglomerationทางการเมือง : ศึกษากรณีระดับมัธยมศึกษา พ.ศ. 2520-2537” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า แนวทางของการglomerationทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ในระยะเวลาดังกล่าว รัฐได้ให้ความสำคัญกับความรู้ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการปลูกฝังความรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน รัฐกลับให้ความสำคัญกับรูปแบบมากกว่าเนื้อหา

เทพไท ศรคำณ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษากระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความสำนึกในความเป็นคนไทยแก่นักเรียนชาวเขาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 8” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า การสอนเนื้อหาเรื่องการปกครองให้กับนักเรียนชาวเขา ครูจะจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้ร่วมกันอภิปรายแสดง

ความคิดเห็นและครูทำหน้าที่ในการอธิบายชี้แนะเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังมีการพาไปทัศนศึกษา และกำหนดให้มีป้ายนิเทศ คำขวัญ บทความ บทกลอน รวมทั้งคติข้อเตือนใจที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองไทยอีกด้วย

ปรีชา ธรรมวินทร (2532) ได้ศึกษาเรื่อง “การglomerationทางการเมืองโดยผ่านหนังสือเรียน : วิเคราะห์หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า หลักสูตรประถมศึกษาดังกล่าว นอกจากมุ่งที่จะสอนความรู้ด้านอักษรวิธีและความรู้ทางด้านวิทยาการต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนแล้ว ยังมีการอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนได้เกิดความรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความรักภักดีต่อชาติ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การมุ่งอบรมสั่งสอนให้เกิดความรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย การปลูกฝังให้เกิดความรักและความศรัทธาต่อศาสนา ตามลำดับ ในทางตรงกันข้าม พบว่ามีเนื้อหาที่มุ่งปลูกฝังผู้เรียนเกี่ยวกับประชาธิปไตย เพียงส่วนน้อยเท่านั้น และที่สำคัญก็คือ มิได้มีการมุ่งเน้นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในเรื่องของสิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการรวมตัวกันทางการเมืองของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ

สุมินทร์ จุฑาทงกูร (2528) ได้ศึกษาเรื่อง “การglomerationทางการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในสมัยรัชกาลที่ 5” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า เนื้อหาสาระของแบบเรียนหลวงที่นำมาศึกษา นอกจากจะมุ่งสอนความรู้ด้านอักษรวิธีและวิทยาการความรู้ในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังมุ่งที่จะปลูกฝังในคุณค่าและอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อให้ผู้เรียนได้มีคุณลักษณะตามความคาดหวังของรัฐอีกด้วย

สายทิพย์ สุกติพันธ์ (2524) ได้ศึกษาเรื่อง “การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า นักเรียนมัธยมในกรุงเทพมหานคร มีระดับความสนใจทางการเมืองที่ค่อนข้างต่ำ แต่กลับมีระดับความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองที่ค่อนข้างสูง และมีระดับความไว้วางใจทางการเมืองปานกลาง

กิตติ อมตชีวิน (2522) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษา : ศึกษาทดลองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ โรงเรียนวัดสุทธิสะอาด” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า การทดลองในครั้งนี้สามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงได้ เฉพาะการเรียนรู้ด้านความรู้ในลัทธิประชาธิปไตยเท่านั้น ในขณะที่การเรียนรู้ด้านทัศนคติ (หรือการพัฒนาทัศนคติ) ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงให้มีระดับที่เพิ่มขึ้นได้

2) การกล่อมเกลາทางการเมืองโดยครอบครัว

สุรุจณี ปัดโธสง (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทครอบครัวในการถ่ายทอดทางการเมืองให้กับนักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะได้รับผลการถ่ายทอดทางการเมืองที่มากกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยน้อย นอกจากนั้นยังพบว่า นักเรียนที่มีการสื่อสารทางการเมืองภายในครอบครัวสูง ก็จะได้รับผลของการถ่ายทอดทางการเมืองที่สูงกว่านักเรียนที่มีการสื่อสารทางการเมืองภายในครอบครัวน้อย

เพ็ญศรี จุลกาญจน์ (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ได้สร้างความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย โดยผู้ที่มิ

อาจุโสภายในครอบครัว จะทำหน้าที่ถ่ายทอดระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมให้กับเด็กๆ ด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง การสั่งสอนโดยตรง หรือการสอดแทรกเนื้อหาได้อย่างกลมกลืนไปกับกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันและพิธีกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว

3) การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยองค์กรต่าง ๆ ในสังคม

ไพบูลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์ (2553) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยผ่านสถาบันทางศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีคำเทศนาของหลวงพ่อบุญญานันทิกุ” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า เนื้อหาคำเทศนาของหลวงพ่อบุญญานันทิกุโดยส่วนใหญ่ คือ การมุ่งอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ นอกจากนั้น ยังมีเนื้อหาอีกส่วนหนึ่ง ที่สอดแทรกประเด็นอันทำหน้าที่ในการกล่อมเกลาทางการเมืองด้วย อาทิ เนื้อหาที่มุ่งอบรมสั่งสอนในเรื่องความรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เนื้อหาที่มุ่งอบรมสั่งสอนให้ทำหน้าที่ของพลเมืองดีหรือการทำงานรับใช้บ้านเมือง เป็นต้น

อภิชาติ คำดี (2549) ได้ศึกษาเรื่อง “หลักพระพุทธศาสนากับการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า หลักพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องต้องกันกับหลักประชาธิปไตยหลายประการ อาทิ การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล การให้สิทธิเสรีภาพกับมนุษย์โดยควบคู่ไปกับความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่มีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกัน มีการให้ความสำคัญกับการตัดสินใจปัญหาโดยใช้เสียงข้างมาก และการใช้กฎหมายในการปกครอง เป็นต้น

ศักระ กบิลกาญจน์ (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของอาสาสมัครเผยแผ่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (ผปม.) ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตย” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของอาสาสมัครเผยแผ่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านกับความรู้ความเข้าใจในเรื่องผู้นำทางการเมือง สิทธิเสรีภาพและบทบาทในทางการเมือง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สุทธิพงษ์ จุลเจริญ (2533) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของปลัดอำเภอกับการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง” ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า ปลัดอำเภอโดยส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปางมีทัศนคติทางการเมืองในแบบประชาธิปไตย โดยมองเห็นถึงความสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยว่าเหมาะสมกับประเทศไทยมากที่สุด และปลัดอำเภอมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน แต่ในทางตรงกันข้าม ปลัดอำเภอในจังหวัดลำปางไม่สามารถแสดงบทบาทในการกล่อมเกลາทางการเมืองได้อย่างจริงจัง เพราะมีโอกาสมพบกันเมื่อมีการฝึกอบรมมวลชน เท่านั้น

วรรณ ภัคดี (2530) ได้ศึกษาเรื่อง “ความสำนึกในความเป็นคนไทยของชาวเขา” ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า ชาวเขามีความสำนึกในความเป็นคนไทยในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และยังพบว่า ชาวเขาที่มีระดับการศึกษา ระดับการรู้หนังสือ และความแตกต่างทางชนเผ่าของชาวเขา จะทำให้ชาวเขามีสำนึกในความเป็นคนไทยที่แตกต่างกันไปด้วย ในขณะที่ตัวแปรด้านเอกลักษณ์ พบว่า ชาวเขาจะมีสำนึกต่อสัญลักษณ์ของชาติ พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมในระดับที่สูงกว่า ความสำนึกต่อศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และสภาพของการเมืองการปกครองของประเทศไทย

สกนธ์ จันทักษ์ (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน” ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า เยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เยาวชนตำบล เพศชายมีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยมากกว่าเยาวชนที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมในทุกด้าน ทั้งความรู้ในด้านที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง ด้านรูปแบบการปกครอง และด้านวิถีชีวิต ในทางตรงกันข้ามกับพบว่า ในเพศหญิงกลับไม่ปรากฏว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมในศูนย์เยาวชน มีความรู้ทางการเมืองในด้านต่าง ๆ มากกว่าเยาวชนหญิงที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมแต่ประการใด ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ทางการเมืองที่ส่งผลในด้านการพัฒนาทัศนคตินั้น เกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก

ทองอยู่ แก้วไทรฮะ (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาเรื่อง “เวทีประชาคมชุมชน : กระบวนการประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนากระบวนการเมืองการปกครอง กรณีศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบางจะเกร็ง จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า เวทีประชาคมของชุมชนบางจะเกร็ง เป็นกระบวนการหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชนในระดับรากหญ้าของสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยครอบครัว วัด โรงเรียน หน่วยงานและองค์กรท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาประชาธิปไตยในวิถีชีวิตประจำวัน อันเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นในพลังอำนาจของตนเองได้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลາทางการเมืองในสังคมการเมืองไทย

งานวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย		ตัวแทนของการกล่อมเกลาทางการเมือง			ระดับของการศึกษาวิจัย		ประชากรและกลุ่มตัวอย่างหรือหน่วยในการศึกษา
	ปริมาณ	คุณภาพ	โรงเรียน	ครอบครัว	องค์กรต่างๆในสังคม	จุลภาค	มหภาค	
ดุชนิและคณะ (2540)	✓		✓			✓		เฉพาะนิสิตนักศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา จาก 22 สถาบันอุดมศึกษา
ฉลองโชค (2539)		✓	✓			✓		นโยบายและหลักสูตรการศึกษาระดับมัธยมศึกษา พ.ศ. 2520-2537
เทพไท (2535)	✓	✓	✓			✓		นักเรียนชาวเขา เขตการศึกษา 8
ปรีชา (2532)		✓	✓			✓		หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521
สุมินทร์ (2528)		✓	✓			✓		แบบเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5
สายทิพย์ (2524)	✓		✓			✓		นักเรียนชั้นมัธยมใน กทม.
กิตติ (2522)	✓		✓			✓		นักเรียน ป.4 โรงเรียนวัดสุทธิสะอาด
สุรภูมิ (2542)	✓			✓		✓		นักเรียนชั้นประถมศึกษาใน กทม.
เพ็ญศรี (2541)		✓		✓		✓		เอกสารและประชาชนในพื้นที่บ้านป่าสา ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
ไพฑูริย์ (2553)		✓			✓	✓		คำเทศนาของหลวงพ่อบุญญา นันทิกุ
อภิชาติ (2549)		✓			✓	✓		หลักธรรมในพระพุทธศาสนา
ศักระ (2536)	✓				✓	✓		อาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (ผปม.)
สุทธิพงษ์ (2533)	✓				✓	✓		ปลัดอำเภอในจังหวัดลำปาง
วรโรจน์ (2530)	✓				✓	✓		ชาวเขาที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
สกนธ์ (2529)	✓				✓	✓		เยาวชนในศูนย์เยาวชนตำบลบางดี และตำบลคลองบาง อำเภอยะยอ จังหวัดตรัง
ทองอยู่ (มปป.)		✓			✓	✓		ชุมชนบางจะเกร็ง

ผลจากการปริทัศน์ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่างานวิจัยด้านนี้ มักจะให้ความสนใจไปที่การศึกษาตัวแทนของการกล่อมเกลาทางการเมือง คือ โรงเรียนหรือสถานการศึกษาเป็นสำคัญ และไม่มีงานใดเลยที่มุ่งศึกษาไปที่กระบวนการหรือแบบแผนขั้นตอนของการกล่อมเกลาทางการเมือง และที่สำคัญที่สุดก็คือ งานวิจัยทุกชิ้นที่กล่าวมานี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการศึกษาในขอบเขตระดับจุลภาคทั้งสิ้น ไม่มีงานวิจัยใด ที่ตอบคำถามในระดับภาพรวมของการกล่อมเกลาทางการเมืองของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ดังเช่น ผลงานวิจัยในระดับมหภาคของ

Richardson (1974) ที่เคยศึกษาเรื่องที่ใกล้เคียงกันนี้ในระดับมหภาค ในประเทศญี่ปุ่นมาแล้ว

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมืองในสังคมการเมืองไทย

จากที่ได้ปริทัศน์ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลาทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยมาข้างต้นนี้ ผู้ศึกษามีข้อสังเกตบางประการ คือ ลักษณะของการศึกษาวิจัยยังมีข้อจำกัดอยู่อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ จะมีจุดสนใจของการศึกษาอยู่เพียงแค่ ประการที่หนึ่ง ตัวแทนของการ

กลุ่มেলাทางการเมืองโดยเฉพาะโรงเรียน และ
ประการที่สอง ผลที่เกิดขึ้นจากการกลุ่มেলা
ทางการเมืองเป็นประการสำคัญ นอกจากนั้น ใน
ประการที่สาม ยังมีลักษณะที่เป็นการศึกษาใน
ระดับจุลภาค คือ พื้นที่หรือหน่วยของการศึกษาอัน
เป็นกลุ่มเป้าหมายย่อย ๆ เท่านั้น จนกล่าวได้ว่ายัง
ไม่เคยมีการศึกษาวิจัยในภาคสนามใดที่ได้ทำใน
ระดับมหภาค เป็นภาพรวมของทั้งประเทศมาก่อน

ดังนั้น ด้วยข้อจำกัดดังที่กล่าวถึงนี้ ผู้ศึกษา
จึงขอเสนอข้อเสนอแนะว่าด้วยแนวทางที่จะได้
นำไปใช้สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องการกลุ่มেলা
ทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยต่อไปในอนาคต
ดังต่อไปนี้ คือ

ประการที่หนึ่ง การศึกษาเรื่องการ
กลุ่มেলাทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยควร
จะมุ่งหันมาสนใจในเรื่องกระบวนการ หรือแบบแผน
ขั้นตอนของการกลุ่มেলাทางการเมือง ทั้งนี้
อาจจะต้องอาศัยองค์ความรู้ในเรื่องจิตวิทยาการ
เรียนรู้ (Learning Psychology) และการศึกษา
ผู้ใหญ่ (Adult Education) มาประกอบกับองค์
ความรู้ในเรื่องการกลุ่มেলাทางการเมืองของ
สาขาวิชารัฐศาสตร์ด้วย ซึ่งในเบื้องต้น ณ ที่นี้
ผู้ศึกษาขอเสนอกระบวนการหรือแบบแผน
ขั้นตอนของการกลุ่มেলাทางการเมืองว่าน่าจะ
ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้ ขั้นที่ 1
คือ ขั้นความสามารถในการระบุและความรู้สึก
ผูกพันทางความรู้กับสัญลักษณ์ทางการเมืองและ
ชุมชนทางการเมือง ขั้นที่ 2 คือ ขั้นเกิดความ
โน้มเอียงทางการเมือง (พยายามตีค่าและตัดสินใจ)
ซึ่งความโน้มเอียงนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 6
ประเภท คือ ความโน้มเอียงด้านความรู้ ทัศนคติ
ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้สึก และแบบแผนของ
การปฏิบัติ และขั้นที่ 3 คือ ขั้นเกิดทัศนคติและ
ความนึกคิดที่เฉพาะเจาะจงและชัดเจน (ได้ตัดสินใจ
เรียบร้อยแล้ว) ต่อบุคลิกภาพทางการเมือง ต่อกิจกรรมทางการเมือง และต่อนโยบายทางการเมือง
ต่าง ๆ

ประการที่สอง ควรจะมีการศึกษาถึง
ตัวแทนของการกลุ่มেলাทางการเมืองในประเภท
อื่น ๆ นอกเหนือไปจากตัวแทนของการกลุ่มেলা
ทางการเมือง คือ โรงเรียน เท่านั้น แต่ในโลกแห่ง
ความเป็นจริงแล้ว ยังมีตัวแทนอื่น ๆ อีกมากมาย ที่
มีบทบาทต่อความเป็นตัวตนทางการเมืองของ
ปัจเจกบุคคล หรือวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่ม
คนในประชาคมการเมือง อาทิ การกลุ่มেলাทาง
การเมืองผ่านบทเพลงเพื่อชีวิต บทเพลงพื้นบ้าน
ประเพณีวัฒนธรรม และการละเล่นพื้นบ้าน
กฎเกณฑ์อันเป็นบรรทัดฐานของสังคม (Norm)
หรือวิถีประชา เป็นต้น

ประการที่สาม ควรจะมีการศึกษาผลของ
การกลุ่มেলাทางการเมืองต่อความเป็นตัวตนทาง
การเมืองของปัจเจกบุคคลหรือวัฒนธรรมทาง
การเมืองของกลุ่มคน ที่มีคุณลักษณะของการศึกษา
ที่ลุ่มลึกและกว้างขวางกว่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้
หรืออาจจะต้องมีลักษณะเป็นสหวิทยาการแห่งการ
วิจัย (Interdisciplinary) ซึ่งจะทำให้ได้คำตอบของ
ปัญหาการวิจัยหรือ แนวทางการแก้ไขปัญหาว่า
ด้วยเรื่องการกลุ่มেলাทางการเมืองในสังคมการ
เมืองไทยที่ดีกว่าที่ปรากฏเป็นองค์ความรู้อยู่ใน
ปัจจุบันนี้

ประการที่สี่ เนื่องจากปัจจุบันเป็นโลกใน
ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่กระแสของ
การเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย
(Democratization) มีผลกระทบอย่างเป็นพลวัตร
กับประชาชนในทุกประเทศทั่วโลก รวมทั้งในสังคม
การเมืองไทยด้วย ดังนั้น จึงควรที่จะมีการศึกษา
ถึงกระแสของโลกาภิวัตน์และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
คือ กระแสของการเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะเป็น
ประชาธิปไตยดังกล่าว ในฐานะที่เป็นแนวความคิด
ที่มีอิทธิพลหรือมีบทบาทโดยตรงต่อความเป็น
ตัวตนทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง
ในฐานะที่กระแสดังกล่าว ได้ทำหน้าที่ในการ
กลุ่มেলাทางการเมืองกับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม
บุคคล เพิ่มเติมอีกด้วย

ประการที่ห้า ควรจะมีการศึกษาวิจัยในเรื่องการกล่อมเกลາทางการเมืองของสังคมการเมืองไทยในระดับภาพรวมทั้งประเทศ เพื่อให้ได้ภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในองค์ความรู้ด้านการเมืองการปกครองของไทยต่อไป

อภิปรายผลการศึกษา

ผลจากการปริทัศน์ตัวอย่างของผลงานวิจัยด้านการกล่อมเกลາทางการเมืองในสังคมการเมืองไทย ที่พบว่ามีข้อจำกัดบางประการ ดังที่ได้นำเสนอมาข้างต้นนี้ ทำให้ผู้ศึกษามุ่งที่จะเสนอแนะแนวทางของการศึกษาในเรื่องนี้ต่อไปในอนาคตไว้เป็น 5 ประการข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิจัยหลาย ๆ ท่าน กล่าวคือ

ด้านการสนับสนุนให้ศึกษาถึงกระบวนการหรือแบบแผนขั้นตอนของการกล่อมเกลາทางการเมือง อาทิ เทพไท ศรคำรณ (2535) สนับสนุนให้ศึกษาถึงกระบวนการการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความสำนึกในความเป็นคนไทยให้กับนักเรียนชาวเขาในระดับทั้งประเทศ ปรีชา ธรรมวินทร (2532) สนับสนุนให้ศึกษาถึงกระบวนการแห่งการปฏิบัติด้านการกล่อมเกลາทางการเมืองของครู ที่มีต่อนักเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ดุษณี สุทธิปริยาศรี และวรรณภา ปุณฺณโชติ (2540) สนับสนุนให้ศึกษากระบวนการปลูกฝังค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยครอบคลุมตั้งแต่ที่บ้าน โรงเรียน ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งสื่อสารมวลชนอย่างต่อเนื่องและประสานกัน เพ็ญศรี จุลกาญจน์ (2541) สนับสนุนให้ศึกษาวิจัยถึงวิธีการหรือขั้นตอนที่จะให้การศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกของผู้หญิงและผู้ชาย ในขณะที่ ทองอยู่ แก้วไทรฮะ (ม.ป.ป.) ได้สนับสนุนให้สร้างกระบวนการเรียนรู้และการฝึกกระบวนการเรียนรู้เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งก็กล่าวได้ว่าเป็นการเน้นที่กระบวนการของการกล่อมเกลາทางการเมืองเช่นเดียวกัน เพียงแต่เป็นการศึกษาถึงกระบวนการอันเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเท่านั้น

ประการต่อมา ด้านการสนับสนุนให้ศึกษากับตัวแทนของการกล่อมเกลາทางการเมืองอื่น ๆ นอกเหนือไปจากโรงเรียน อาทิ ปรีชา ธรรมวินทร (2532) ที่ยอมรับว่าโรงเรียนมิใช่สถาบันทางสังคมเพียงแค่สถาบันเดียวที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังความคิดและความเชื่อให้กับเด็กแต่ยังมีสถาบันครอบครัว ศาสนา กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน ที่มีบทบาทสำคัญต่อการกล่อมเกลາทางการเมืองด้านทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ และการแสดงพฤติกรรมของเด็ก ๆ อีกด้วย ซึ่งก็กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันกับ ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร (2539) ในขณะที่ สกนธ์ จันทรักษ์ (2529) ได้สนับสนุนให้ศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกล่อมเกลາทางการเมืองเพิ่มเติมด้วย

ด้านการสนับสนุนให้ศึกษาผลของการกล่อมเกลາทางการเมืองที่มีต่อความเป็นตัวตนทางการเมืองของบุคคลหรือวัฒนธรรมทางการเมือง อาทิ สุรวุฒิ ปัดไธสง (2542) ที่สนับสนุนให้ศึกษากลุ่มตัวแปรที่ส่งผลทางอ้อมกับความสัมพันธ์ของตัวแปรการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับผลของการกล่อมเกลาทางการเมือง

อย่างไรก็ดี สำหรับการสนับสนุนให้ศึกษาผลของกระแสโลกาภิวัตน์ต่อความเป็นตัวตนทางการเมือง และการสนับสนุนให้ศึกษาการกล่อมเกลาทางการเมืองในระดับมหภาค คือ การกล่อมเกลาทางการเมืองของประชาชนไทยในภาพรวมทั้งประเทศ ดังเช่นกรณีของญี่ปุ่นที่ได้กล่าวถึงไว้แล้ว ไม่พบว่ามีตัวอย่างของผลงานวิจัยที่ได้ปริทัศน์มา ได้กล่าวถึงไว้เลย

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะขอบเขตของการศึกษาดังกล่าวนี้ ในแนวทางแรก อาจจะกว้างขวางมาก และในแนวทางหลัง อาจจะต้องใช้ทรัพยากรสำหรับการวิจัยเป็นจำนวนมาก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว แต่ผู้ศึกษาก็ยังคงยืนยันว่าการศึกษาดังกล่าวมีความจำเป็นสำหรับการต่อยอดและการพัฒนาขององค์ความรู้เรื่องการกล่อมเกลาทางการเมืองของสังคมการเมืองไทย

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

การกล่อมเกลາทางการเมืองเป็นวิธีการสำคัญที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด การพัฒนา หรือ การรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคม การเมืองเอาไว้ นอกจากนั้นในสังคมการเมืองใด ๆ ก็ตามที่จะถือได้ว่าการพัฒนาทางการเมืองอันเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ก็จะต้องเป็นสังคมที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น ดังความหมายหนึ่งของการพัฒนาทางการเมืองที่ได้กล่าวถึงมาข้างต้นแล้วนี้ ดังนั้น การกล่อมเกลາทางการเมืองนี้เอง ที่จะทำหน้าที่ในโครงสร้างของระบบการเมืองเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในประชาคมการเมือง ให้มีวัฒนธรรมและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในระบอบประชาธิปไตยตามเนื้อหาสาระที่ตัวแทนของการกล่อมเกลາทางการเมืองแต่ละกลุ่มได้นำเสนอ

ในบทความนี้ ผู้ศึกษาได้พยายามนำเสนอแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องการกล่อมเกลາทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยในอนาคต ว่าควรจะต้องประกอบไปด้วยข้อเสนอใน 5 ประการต่อไปนี้เป็น ประการที่หนึ่ง ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการหรือแบบแผนขั้นตอนของการกล่อมเกลາทางการเมือง ประการที่สอง ควรมีการศึกษาถึงตัวแทนของการกล่อมเกลາทางการเมืองในหลากหลายประเภท นอกเหนือไปจากตัวแทนโดยทั่วไปที่มีการศึกษาอย่างมากมาคือ โรงเรียน ประการที่สาม การศึกษาเรื่องการกล่อมเกลາทางการเมืองควรจะเป็นการศึกษาในลักษณะสหวิทยาการแห่งการวิจัย ประการที่สี่ ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์และกระแสของการเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ที่มีผลกระทบกับประชาชนในมุมมองของการกล่อมเกลາทางการเมือง และประการสุดท้าย ควรมีการศึกษาเรื่องการกล่อมเกลາทางการเมืองในภาพรวมระดับประเทศ เพื่อตอบคำถามว่าการกล่อมเกลາทางการเมืองของประเทศไทยเป็นอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กมล ชันทปราบ. (2527). *แนวทางที่ใช้ในการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบในระบบการเมืองเปรียบเทียบ*.
นนทบุรี : สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กิตติ อมตชีวิน. (2522). *การเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษา : ศึกษาทดลองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ โรงเรียนวัดสุทธิสะอาด*.
วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร. (2539). *นโยบายหลักสูตรการศึกษาและการอบรมกล่อมเกลາทางการเมือง : ศึกษากรณีระดับมัธยมศึกษา พ.ศ. 2520-2537*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2519). *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิฆเนศ.
- ดุชนิ สุทธรปรียาศรี และ วรรณภา ปุณณโชติ. (2540). *รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการปลูกฝังค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตยในสถาบันอุดมศึกษา*.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- ทองอยู่ แก้วไทรฮะ. (ม.ป.ป.). *เวทีประชาคมชุมชน : กระบวนการประชาสังคมเพื่อพัฒนาระบบการเมืองการปกครองกรณีศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบางจะเกร็ง จังหวัดสมุทรสงคราม*.
เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
หลักสูตรการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย สำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 4 สถาบันพระปกเกล้า.

- เทพไท ศรคำรณ. (2535). *การศึกษากระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความสำนึกในความเป็นคนไทยแก่นักเรียนชาวเขาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 8*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ธรรมวินทร. (2532). *การกล่อมเกลாத่างการเมืองโดยผ่านหนังสือเรียน : วิเคราะห์หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521*. สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญศรี จุลกาญจน์. (2541). *การผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพบุลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์. (2553). “การกล่อมเกลาท่างการเมืองโดยผ่านสถาบันทางศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีคำเทศนาของหลวงพ่อบุญนันทภิกขุ.” ไม่ปรากฏหมายเลขหน้า. ในการประชุมวิชาการ ม.อ. ภูเก็ตวิจัยครั้งที่ 3. ภูเก็ต : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2535). *ขอบข่ายและวิธีการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2550). *ปฏิกิริยาสิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย*. กรุงเทพฯ : แม็ค.
- วรโรณ ภัคดี. (2530). *ความสำนึกในความเป็นคนไทยของชาวเขา*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักระ กบิลกาญจน์. (2536). *บทบาทของอาสาสมัครเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (ผปม.) ในการให้การเรียนรู้ประชาธิปไตย*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สกนธ์ จันทริกซ์. (2529). *ผลของการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายทิพย์ สุกดีพันธ์. (2524). *การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิพันธ์ พุทธน. (2544). *ทฤษฎีพัฒนาการเมือง*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุทธิพงษ์ จุลเจริญ. (2533). *บทบาทของปลัดอำเภอกับการอบรมกล่อมเกลาท่างการเมืองในระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. (2555). *ทางสู่ความปรองดองของชาติ*. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- สุมินทร์ จุฑางกูร. (2528). *การกล่อมเกลาท่างการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในสมัยรัชกาลที่ 5*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2542). รายงานการวิจัยเรื่อง
บทบาทครอบครัวในการถ่ายทอดทาง
การเมืองให้กับนักเรียนประถมศึกษาใน
กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อภิชาติ คำดี. (2549). หลักพระพุทธศาสนากับ
การส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย.
เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตร
การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย
สำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 8
สถาบันพระปกเกล้า.
- Almond, G., & Powell, B. (1966).
*Comparative Politics: A
Development Approach*. Boston:
Little, Brown and Company.
- Dawson, R., & Prewitt, K. (1969). *Political
Socialization*. Boston : Little,
Brown and Company.
- Dodd, C. (1972). *Political Development*.
London : The Mac Millan Press.
- Huntington, S. (1968). *Political Order in
Changing Societies*. New Haven:
Yale University Press.
- Pye, L. (1966). *Aspects of Political
Development*. Boston: Little,
Brown and Company.
- Richardson, B. (1974). *The Political
Culture of Japan*. Berkeley :
University of California Press.
- Riggs, F. (1967). "The Theory of Political
Development," in *Contemporary
Political Analysis*. New York: The
Free Press.
- Verba, S. (1965). "Comparative Political
Culture," in *Political Culture and
Political Development*. Princeton :
Princeton University Press.